

BEREK SÁNDOR

Két új könyv a magyarországi cigányok/romák világáról

Arany-Michels Richárd: Egy hajdú-bihari község cigányságának temetési szokásai és annak lelkigondozói lehetőségei.

Romológiai Füzetek 1.

Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2017, 49 oldal

Szabóné dr. Kármán Judit: A magyarországi cigány/roma népesség kultúrantropológiai és orvosantropológiai megközelítésben.

Romológiai Füzetek 2.

Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2018, 76 oldal

Arany-Michels Richárd *Egy hajdú-bihari község cigányságának temetési szokásai és annak lelkigondozói lehetőségei* és Szabóné dr. Kármán Judit *A magyarországi cigány/roma népesség kultúrantropológiai és orvosantropológiai megközelítésben* című munkája a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Teológiai Intézetének, ezen belül is a Romológia Tanszék gondozásában jelent meg, a *Romológiai Füzetek* című kiadványsorozatban, amely 2017-ben indult útjára.

A sorozat szerkesztője, Szabóné Kármán Judit kötetekhez írt előszavában olvasható megfogalmazás szerint ezek a kis füzetek a hitéleti és a nem hitéleti szakos, romológiát tanuló hallgatók tudását, gyakorlati ismereteit kívánják bővíteni, illetve közelebb hozzák diákjainkhoz a hazai cigányokat/romákat és egyben hozzájárulnak hivatásuk eredményes műveléséhez. (Arany-Michels 2017, 7; Szabóné Kármán 2018, 7) Mindkét kötetet a szerzők rövidebb szakmai önéletrajza zárja. (Arany-Michels 2017, 49; Szabóné Kármán 2018, 75–76)

A *Romológiai Füzetek* sorozatban közreadott első kiadvány Arany-Michels Richárd *Egy hajdú-bihari község cigányságának temetési szokásai és annak lelki-gondozói lehetőségei* című írása elsősorban a hitéleti, így a lelkész, a teológus, a hitoktató, a vallástanár és a kántor szakos hallgatók számára lehet fontos, érdekes olvasnivaló, ugyanakkor a nem hitéleti szakos hallgatók is használnak forgathatják mind tanulmányaik, mind tanítói, nevelői munkájuk során.

Arany-Michels Richárd, ahogy bevezetőjében írja, kilenc évet szolgált egy Debrecen melletti településen református lelkészként. Eközben megismerte a települést, az ott élő embereket és a cigány kisebbséget, amely a lakosság 15 százalékát alkotta. (i.m. 9)

A református gyülekezet, a közösség részei voltak a helyi cigányok/romák is, akik a hitéleti alkalmakat rendszeresen látogatták, és igénybe vették az életfordulókhöz kötődő egyházi szolgálatokat. A szolgálat közben szerzett személyes tapasztalatok, de a lelkész kollégák beszámolóí is arra utaltak, hogy a cigányok/romák számunkra szokatlan módon élnek meg a gyászukat. Ezeknek a tapasztalatoknak a hatására merült fel benne az igény annak megismerésére, megértésére, hogy mit jelent a helyi cigány/roma közösség tagjai számára a halottaiktól elköszönni és gyászolni, és mit jelenthet az, amit a református temetési szolgálat közben a lelkész elmond nekik. (uo.) Értekezésének célja így lett annak a bemutatása, hogy mit adhat a református temetési szertartás a cigányok/romák számára, valamint az, hogy hol lehetnek, hol vannak az érintkezési pontok a gyászhoz, halálhoz, temetéshez fűződő hagyományaikkal, ezen keresztül pedig milyen lelki-gondozói lehetőségek nyílhatnak meg egy református lelkész számára a cigánytemetések alkalmával. (i.m. 10)

Arany-Michels Richárd munkája több részből tevődik össze. Előbb a református temetési liturgia elemeit veszi sorra *A református temetésről* szóló első fejezetben. (i.m. 11–17) Ahogy ennek *Homiletikai megfontolások* című alfejezetében írja, „[s]zeretne a lelkész vigasztalni, a gyászoló mellé állni, szeretné az evangélium üzenetét, a feltámadás örömhírét átadni a gyászolónak, hogy legyen mibe kapaszkodniuk”. (i.m. 11) Azonban a cigányok nem biztos, hogy bele tudnak helyezkedni a liturgia kereteibe, viselkedésük sem mindig felel meg az elvárásainknak, mivel számukra mások a keretek, így más lesz az, hogy milyen viselkedés engedhető meg és hogyan kell viselkedni a szertartás alatt. (uo.)

Az ezt követő *A temetés liturgiája, menete* című alfejezet a református temetési szertartást mutatja be. Ennek elemei adottak, az elemek helye kötött, de a köszöntés, a fohászok, imádságok formulái változhatnak, illetve központi mozzanata, a prédikáció lehetőséget ad arra, „hogy közelivé válhasson a megfogalmazott üzenet a gyászolók és ott lévők számára”. (i.m. 17)

A *Találkozás a gyászolókkal* című második fejezet a lelkész és a gyászolók kapcsolatát, teendőit, a lelkész és a gyász helyzetében lévők lelki állapotát, a gyász folyamatát és szakaszait taglalja, (i.m. 18–21) míg *A cigányság halálhoz, temetéshez kapcsolódó szokásai, hagyományai, szimbólumai* című harmadik fejezet (i.m. 22–26) előbb a településen élő cigányok/romák halotti szokásait, majd a cselekedetek mögött fellelhető hiedelemrendszert, hitvilágot mutatja be. Az *Esetbemutató* című negyedik fejezet két temetést ír le és értelmez részletesebben – néprajzi, antropológiai alapossággal – *A lehető legszebb temetésnek kell lennie!* (i.m. 27–36.) és az *Azt hagyjuk itt, akit a legjobban szerettünk* (i.m. 37–42) című alfejezetekben. A szerző különös figyelmet szentel annak, hogy közben hol és hogyan jelentek meg a cigány hagyományok és szokások, illetve melyek voltak a temetéseknek, a temetési beszédeknek azok az elemei, amelyek hagyományaikhoz kapcsolódtak.

Az *Összegzés* című ötödik fejezet a Nagyrábén, a cigányság temetési szokásai körében végzett vizsgálódások tanulságait vonja le. Ezek közül a legfontosabb talán az, hogy a cigányokra most jellemzőnek tartott rítusok egy része (mint a siratás, a virrasztás) „korábban nem is állt olyan távol a magyar parasztságtól”, (i.m. 43) illetve a „korábbi temetési szokásaink nagyon is hasonlóak, sőt sok esetben ugyanazok voltak, mint ma a cigányságnál”. (i.m. 44) Utóbbira utal a tükör letakarása, a virrasztás, a halotti tor, az érzelmek és fájdalom elfojtása helyett azok szabad és közvetlen kifejezése. (uo.) Arany-Michels Richárd a tapasztalatai alapján azt látta bizonyítottnak, hogy a cigányság Nagyrábén a magyar paraszti kultúra halottakhoz, temetéshez, gyászhoz fűződő hagyományainak egy részét átvette és megőrizte. (uo.)

Szabóné dr. Kármán Judit *A magyarországi cigány/roma népesség kultúranropológiai és orvosantropológiai megközelítésben* című munkája mind a hitéleti, mind a nem hitéleti szakos hallgatók számára hasznos olvasmány lehet. (Szabóné Kármán 2018, 7) Ez a füzet a magyarországi cigányság kultúrájába, szokásaiba, egészségi állapotába, betegséggel kapcsolatos hiedelmeibe

nyújt bepillantást. (i.m. 9) A holisztikus szemléletet követve azokat a hiedelmeket is bemutatja, amelyeknek nagy része már eltűnt, csak nyomokban található meg, az emléke viszont megőrződött. (uo.)

A szerző a könyvét tizenkét fejezetre osztotta fel. Az első fejezet (*Fogalmi megközelítés*) az orvosantropológia és a kultúra különféle antropológiai fogalmi meghatározásait, illetve a meghatározásokból adódó antropológiai ismeretszerzés lehetőségeit taglalja. (i.m. 11–12)

A *magyarországi cigányság összetétele* című második fejezet több alfejezetből áll. Ebben a cigányok főcsoportjainak, így a romungrók, a magyar anyanyelvű cigányok és az ősi kárpáti dialektust beszélő cigányok, a magyar és cigány (romani) anyanyelvű oláhcigányok, valamint a magyart és a román archaikus nyelvváltozatát beszélő beás cigányok csoportjainak alapvonásait ismerhetjük meg. (i.m. 13–19)

A harmadik fejezet, *Test, testkép, tisztaság – szennyezettség*, két alfejezete a hagyományőrző közösségekben fennmaradt tiszta és tisztátalan megkülönböztetés szerepét, jelentőségét, valamint a tisztaság, tisztátalanság – életriklusok, életesemények, nemi szerepek összefüggéseit járja körül. (i.m. 21–25) A negyedik fejezet (*A test mint „kommunikációs eszköz”*) két alfejezetében a cigány/roma közösségekben előforduló, a testhatárokkal, a test díszítésével, illetve a metakommunikációval, térközsabályozással kapcsolatos csoportjellemzőket ismerhetjük meg. (i.m. 27–30)

Az ötödik rész (*Étrend, táplálkozás*) alfejezetei a szegények és a gazdagok étrendjét, a csecsemők táplálását és a vendéglátást mint íratlan szabályt, a közös étkezés alkalmait és fogásait mutatják be. (i.m. 31–34) A *Termékenység, gyermekvárás* című hatodik fejezet a többségi társadalom egy része által magának tartott gyermekszám okaival, változásaival és a cigányok/romák gyermekvárasi kultúrájával foglalkozik. (i.m. 35–38)

A *Halál, halott körüli teendők, gyász* című hetedik fejezet a hagyományőrző cigányok/romák halálképzeteit, továbbá a halott ellátását, a halott körüli teendőket, a virrasztást, majd a pománák (pomána = halotti tor) és gyász, valamint a 21. századi halottkultusz jellemzőit és a változó temetkezési szokásokat mutatja be. (i.m. 39–43)

Ezt az *Egészség – betegség. Betegséggel kapcsolatos hiedelmek* című rész követi – alfejezetei a cigányok/romák egészségi állapotát befolyásoló tényezőket, a megbetegedések, a várható élettartam alakulásának szociális, illetve etnikus

összetevőit és a hagyományörző közösségekben még megfigyelhető, a betegségek kialakulására vonatkozó hiedelmeket, mágikus betegségképzeteket, gyógyítási eljárásokat tekintik át. (i.m. 45–49) A *Spirituális gyógyulás, mentális állapot* című kilencedik fejezet pedig előbb rámutat a hit és a testi, lelki jólét összefüggéseire, ezt követően sorra veszi a magyarországi cigány/roma népesség mentális, pszichés állapotát, az ezzel kapcsolatos megbetegedéseket leíró statisztikai mutatókat. (i.m. 51–54)

A *Káros szenvedélyek – drog- és alkoholfogyasztás* című rész a cigányok/romák körében előforduló addikciókat, dependenciákat, függőségeket, ezek szociokulturális hátterét, valamint a drogfogyasztási szokásokat és következményeit tárgyalja. (i.m. 55–58) Majd a *Veleszületett rendellenességek előfordulása* tárgykörében Szabóné Kármán Judit előbb a populációgenetikai kutatások mibenlétét, a cigányok/romák fontosabb populációgenetikai mutatóit, illetve a cigány/roma populációban elterjedtebb, gyakoribb öröklődő megbetegedéseket mutatja be. (i.m. 59–63)

Egészségügyi ellátás, orvos-beteg interakciók, kommunikáció – ez a befejező, tizenkettedik fejezet címe. Két része a társadalmi státusz és egészségügyi ellátás kapcsolatát, a szociokulturális helyzetből eredő esélyegyenlőtlenségeket, az etnikai hovatartozással összefüggő hátrányos megkülönböztetés változatait, illetve a cigány/roma családok, gyermekek és az egészségügyi dolgozók viszonyát, valamint azt tárgyalja, hogy melyek s milyenek a cigányok/romák egészségre és az egészségügyi ellátásra vonatkozó szociokulturális és etnikailag meghatározott, etnikai különbözőséggel összefüggő vagy etnikus színezetű reakciói, viselkedésmódjai. (i.m. 65–69)

Arany-Michels Richárd *Egy hajdú-bihari község cigányságának temetési szokásai és annak lelkigondozói lehetőségei* és Szabóné Kármán Judit *A magyarországi cigány/roma népesség kultúranropológiai és orvosantropológiai megközelítésben* című munkáját ajánlom mindenkinek, aki érdeklődik a magyarországi cigányok/romák világa iránt.